

М.М.Яцишин, кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави
і права Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Євроінтеграційні устремління України у сфері кримінально-виконавчого права

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії держави і права
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

У роботі розглядаються питання адаптації кримінально-виконавчого законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС), пов'язані з переглядом змісту багатьох нормативно-правових актів попереднього періоду розвитку нашої держави на предмет їх відповідності загальновизнаним міжнародним принципам.

Ключові слова: євроінтеграція, кримінально-виконавче право, адаптація, імплементація, реформування.

Yacishin M.M. Eurointegration aspirations of Ukraine in the field of criminal-executive law. The questions of adaptation of criminal-executive legislation of Ukraine to the legislation of EU, connected with the revision of contents of many normative legal acts of previous period in the development of our state for the purpose of their accordance to confessedly international principles are examined in this article.

Key words: eurointegration, criminal-executive law, adaptation, implementation, reformation.

Актуальність дослідження. Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні та зміни, що відбуваються в усіх сферах її суспільного життя, викликають необхідність адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу з метою забезпечення його відкритості, наповнення прогресивними зарубіжними концепціями, загальновизнаними міжнародними принципами, нормами та стандартами з прав і свобод людини та громадянина. Це особливо стосується кримінально-виконавчого права – однієї з наймолодших галузей права, яка, по суті, знаходиться у процесі становлення і потребує посиленої уваги з боку як науковців, так і законодавців та практичних працівників, безпосередніх учасників кримінально-виконавчого процесу.

Досліджуючи актуалізовану у назві статті проблему, ми **ставимо мету** закріпити основні положення міжнародних європейських стандартів у сфері кримінально-виконавчої діяльності через виявлення сучасних тенденцій і перспектив розвитку цього напрямку суспільних відносин та вирішення таких завдань, як здійснення об'єктивного аналізу основних інститутів чинного кримінально-виконавчого законодавства України, найголовніших положень Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України з точки зору відповідності їх Конституції України та європейським стандартам, вміщеним у таких основоположних документах, як Європейські мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, Європейські тюремні правила, Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів [2, 66-97] і ін.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці А.Г.Алексєєва, В.А.Бадири, О.М.Джужі, В.Н.Денисова, А.П.Закалюка, О.Г.Колба, А.М.Колодія, В.В.Копейчикова, В.Т.Маляренка, А.Х.Степанюка та ін. Не заперечуючи нагальної необхідності вивчення функціонування сучасних пенітенціарних систем з метою запровадження позитивного досвіду у формуванні

кримінально-виконавчої системи України, більшість дослідників вважає, що динамічний розвиток міжнародно-правових систем, розширення простору взаємодії національних правових систем між собою та з міжнародними системами потребує, перш за все, ефективного механізму, який би врахував узгоджені способи такої взаємодії, сприяв гармонійному функціонуванню вказаних систем у єдиному правовому просторі. Для забезпечення такого стану особлива увага повинна приділятися створенню правового механізму взаємодії міжнародного та національного кримінально-виконавчого права.

Як відомо, Україна ратифікувала основні міжнародні нормативні акти, погоджуючись, таким чином, з формулюванням їх вимог та критеріїв, яким повинні відповідати умови тримання засуджених у будь-яких установах. Серед них, зокрема, Основоположні принципи Європейських мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими, які визначають наступне:

1. Позбавлення волі повинне здійснюватися в таких умовах тримання і моральній атмосфері, які забезпечують повагу людської гідності і відповідають цим правилам.

2. Ці правила застосовуються неупереджено. Не допускається дискримінація, заснована на ознаках раси, кольори шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконаннях, національному чи соціальному походженні, народженні, економічному чи іншому статусі. Підлягають повазі релігійні вірування і моральні принципи групи, до якої належить ув'язнений.

3. Цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їхнє здоров'я й гідність і, тією мірою, якою це дозволяє термін ув'язнення, сприяти формуванню в них почуття відповідальності й навичок, що сприятимуть їхній реінтеграції в суспільство, допоможуть їм дотримуватись вимог законності і задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення.

4. Кваліфіковані й досвідчені інспектори, призначені компетентними органами, проводять регулярні інспекції пенітенціарних установ, зокрема для контролю за тим, наскільки й якою мірою управління цими установами відповідає чинним законам і нормативним актам, а також цілям, що поставлені перед кримінально-виконавчими системами, і вимогам, установлюваним цими правилами.

5. Захист особистих прав ув'язнених і, особливо, законність застосування дисциплінарних покарань забезпечуються за допомогою контролю, здійснюваного, відповідно до національного права, представниками судових чи інших органів, уповноваженими відвідувати ув'язнених, і які не належать до пенітенціарної адміністрації [2, 67].

Зі вступом у 1995 р. до Ради Європи, Україна взяла на себе зобов'язання продовжити реформування кримінально-виконавчого законодавства, виходячи з названих вище та інших європейських стандартів у цій сфері, крім того – вивести кримінально-виконавчу систему з підпорядкування силової структури – МВС України. Ці та інші євроінтеграційні устремління були конкретизовані в Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, схваленій указом Президента України від 14 вересня 2000р. [3], а також у новому Кримінально-виконавчому кодексі України, стаття 2 якого визнає чинність міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2, 112].

Так, основні суб'єктивні права, які мають всі засуджені, незалежно від виду покарання, визначені у статті 8 КВК України. Як відзначають аналітики (вітчизняні і зарубіжні), з юридичної точки зору, вони у більшості своїй співвідносні з положеннями щодо правового статусу засудженого міжнародних актів, зокрема, в частині:

- а) забезпечення ставлення до засудженого з повагою до його людської гідності;
- б) додержання особистих прав та основоположних свобод такої особи;

в) забезпечення умов тримання засуджених нормам, прийнятим у суспільстві [1, 5].

Співвідносяться з цими концептуальними положеннями також і Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань 25.12.2003р. №275, які мають своїм завданням конкретизувати окремі питання виконання та відбування кримінального покарання у виді арешту, позбавлення волі та обмеження волі відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства України та з урахуванням міжнародних стандартів [2, 243]. Зокрема, до них включені такі важливі види пенітенціарної діяльності, як інспектування установ виконання покарань (УВП), загальні вимоги щодо обладнання УВП за типовими проектами, взаємовідносини працівників УВП і засуджених, звернення засуджених, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, до прокуратури та Європейського суду з прав людини, громадських організацій та ін.

Як свідчить моніторинг Уповноваженого, ці проблеми залишаються надзвичайно актуальними для країни сьогодні, особливо в частині дотримання прав і свобод людини. У Спеціальній доповіді Уповноваженого «Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини» з нагоди 60-річчя Загальної декларації прав людини, наголошується, що навіть за умов пом'якшення законодавства практика застосування кримінальних покарань до працівників правоохоронних органів за вчинення катувань не змінилась і продовжує ґрунтуватися на положеннях, що встановлюють кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень, передбачену статтею 365 КК України.

На думку Уповноваженого (Н.І.Карпачової), підміна злочину «катування» у ширшому понятті «перевищення влади» дає змогу приховувати реальний стан справ щодо цих злочинів. Це фактично перешкоджає виконанню Україною положень ст. 4 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, в якій зазначено, що кожна держава-учасниця має забезпечити, щоб усі акти катування та участь у таких актах розглядалася як злочини, згідно з її кримінальним законодавством, і щоб ці злочини каралися відповідним покаранням з урахуванням їх тяжкого характеру [4, 54].

Таким чином, наявність цих та інших недоліків вказує на те, що кримінально-виконавча система України потребує значної реконструкції в напрямку забезпечення її єдності та узгодженості на законодавчому і виконавчому рівнях. При цьому першочергову увагу необхідно приділяти приведенню умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, у відповідність з вимогами законодавства та європейськими нормами і стандартами, забезпеченню безумовного дотримання прав людини і громадянина в місцях позбавлення волі, стабільному функціонуванню органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, підприємств, закладів охорони здоров'я і навчальних закладів Державної кримінально-виконавчої служби України, пам'ятаючи при цьому, що співробітництво з Європейським Союзом у цій сфері суспільних відносин може принести позитивні результати лише при умові репродуктивної адаптації європейського досвіду і стандартів у вітчизняне законодавство з врахуванням національної специфіки та суспільної думки.

Література

1. Аналіз відповідності Кримінально-виконавчого кодексу України європейським стандартам та рекомендаціям Європейського комітету із запобігання катуванням та жорстокому поведінню//Режим доступу: www.khpg.org/index.php?id=1184074406.

2. Кримінально-виконавче право: Збірник нормативно-правових документів/ Уклад. А.Х.Степанюк. –Х.: Право, 2005. -464с.
3. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: указ Президента України від 14.09.2000р. №248/2000//Урядовий кур'єр. -2000. -№82-83. -17 вересня.
4. Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з нагоди 60-річчя Загальної декларації прав людини/ Н.І.Карпачова. – К.: Право України. -2009. -№1 (Додаток). –С.3-73.